

УДК: 330.332: 336.717

О.М. Ляльчук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В БАНКАХ УКРАЇНИ

В статті наголошено, що швидкі темпи розвитку операцій українських банків дозволяють економічним суб'єктам користуватися сучасними, зручними, ефективними технологіями здійснення розрахунків. Розкрито, що ризик-менеджмент дозволить попередити і вирішити проблеми, які потенційно можуть виникнути і в Україні в процесі розвитку цих операцій.

It is underline in the article that swift pace of Ukrainian bank operations development allow use for economic individuals actual, suitable, effective settlement technologies. It is exposed that risk-management let solve the problems which potentially can appear in the course of bank operations development in Ukraine.

Ключові слова: ризик, банківський ризик, управління ризиками, ризик-менеджмент, ідентифікація ризиків, моніторинг ризиків.

Проблема сутності банківського ризику, його класифікації та управління ним — одна з найактуальніших. Розвиток економіки України на сучасному етапі тісно пов'язаний із розширенням і зміцненням ринкових принципів господарювання. Щоб ефективно працювати за таких умов, керівникам банків потрібно впроваджувати нові технології, приймати сміливі та нетрадиційні рішення, а це, в свою чергу, підвищує ступінь банківського ризику.

Тому дослідження проблем подальшого вдосконалення функціонування банківської системи, зокрема процесу управління ризиками, привертає увагу як зарубіжних, так і вітчизняних науковців і практиків. Теоретичні, методичні аспекти ризик-менеджменту відображені в роботах провідних вітчизняних учених з банківської справи, теорії кредиту та банківського менеджменту: М.Д. Алексєєнко, О.В. Васюренка, В.І. Грушко, О.В. Дзюблюк, В.М. Домрачова, В.М. Кочеткова, А.Я. Кузнєцової, В.І. Міщенко, Б.І. Пшика, С.К. Реверчука та багатьох інших.

Метою даної статті є обґрунтування та дослідження механізму управління банківським ризиком, формування підходів до здійснення ризик-менеджменту.

В умовах значного посилення конкуренції, спричиненої інтенсифікацією зусиль, спрямованих на подолання наслідків впливу світової фінансової кризи, більшість комерційних банків України особливу увагу приділяють комплексному підходу до реалізації Програми виходу з фінансової кризи [3]. За цих умов особливого значення для банків набуває необхідність вдосконалення ризик-менеджменту. Незважаючи на швидке поширення практики управління ризиками в банках та інших фінансових установах, донині існують різноманітні визначення ризиків, що ускладнює розроблення єдиних норм і правил управління ними. Це пояснюється тим, що ризик – складне явище, яке має безліч незбіжних, а іноді протилежних реальних основ [5, с. 6]. Це зумовлює можливість існування декількох визначень сутності ризику з різних поглядів. Аналізуючи їх можна стверджувати наступне:

Ризик – це, насамперед, можливий розкид результатів, можливе їх коливання навколо очікуваного значення. Якщо є ризик, то не можна точно передбачити результати, а це зумовлює ситуацію невпевненості (невизначеності) стосовно того, які саме результати будуть отримані.

Розглянемо деякі характерні підходи до розуміння поняття «банківський ризик». На думку сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців та економістів, банківський ризик – це ймовірність події, котра може призвести до втрати банком частини своїх ресурсів, недоотримання запланованих доходів або спричинення додаткових витрат у результаті здійснення певних фінансових операцій [2, с. 88]. Своєю чергою такі автори, як Романенко Л.Ф., Коротєєва А.В., Хмеленко О.В. та Вовк В.Я., дають таке визначення: ризик у банківській діяльності є дії суб'єкта господарювання за непрозорих, невизначених обставин [6, с. 121].

Слід також зазначити, що Постановою Правління Національного банку України № 361 «Про методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України» від 02.08.2004, у розділі I, главі 1 сформульовано таке визначення ризику: «Ризик (з точки зору банку) – це потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів» [1].

Отже, банківський ризик – це можливість прийняття раціонального/нераціонального управлінського рішення, у межах якого можна дати вірогідну кількісну і/або якісну оцінку дії чинників невизначеності, підсумком чого є отримання банком одного з трьох економічних результатів: негативного (збиток), нульового або позитивного (прибуток).

Аналізуючи підходи до класифікації банківських ризиків, необхідно відзначити їх значну різноманітність. До найбільш важливих елементів, покладених в основу класифікації, належать: тип банку, сфери впливу або фактори виникнення банківського ризику, склад клієнтів банку, розподіл ризику в часі, характер урахування ризику, методи розрахунку, рівень ризику, можливість і засоби управління ризиками [1].

Національний банк України під поняттям «управління ризиками» (ризик-менеджмент) розуміє процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, здійснює оцінку їх величини, виконує їхній моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями ризиків.

Згідно з Постановою Правління Національного банку України № 361, «ризик-менеджмент – це система управління ризиками, яка включає в себе стратегію та тактику управління, направлені на досягнення основних бізнес-цілей банку. Ефективний ри-

зик-менеджмент включає: систему управління, систему ідентифікації і вимірювання, систему супроводження (моніторингу та контролю)».

Ризик-менеджмент спирається на концепції, закони, принципи і методи, які лежать в його основі. Такий підхід ґрунтується на тому, що будь-яка фінансово-кредитна установа як об'єкт управлінської діяльності є сукупністю складних соціально-технічних систем, на функціонування яких здійснюють вплив численні зовнішні і внутрішні чинники [4].

Ризик-менеджмент потребує дотримання таких основних принципів: зваженість, участь, безперервність, обережність.

Принцип зваженості означає, що серед різноманітних альтернативних варіантів банку потрібно обрати такий, що забезпечував би оптимальне співвідношення між ризиком та дохідністю відповідно до загальної стратегії банку.

Принцип участі полягає в обов'язковому залученні до процесу управління ризиками керівників департаментів, підрозділів, спеціалістів, а також фінансових служб.

Принцип безперервності полягає в тому, що управління ризиками здійснюють поетапно і безперервно, оскільки постійно змінюються стан банку та його клієнтів і ділових партнерів, відбуваються цінові зміни на фінансових та товарних ринках. Тому потрібно постійно стежити за рівнем можливих ризиків та їх впливом на очікувані результати діяльності банку.

Принцип обережності зумовлений тією обставиною, що оцінку ризиків здійснюють в умовах невизначеності і динамічності фінансових ринків, а також прийняттям при оцінці ризиків певних допущень, пов'язаних із вірогідним характером ризику. Кожна виконана банком операція приховує у собі ризик і повинна бути супроводжена здійсненням операції, що хеджує, страхує або обмежує ризик цієї операції (операції з деривативами, формування резервів, тощо).

У світовій практиці розрізняють чотири взаємопов'язаних етапи ризик-менеджменту: ідентифікація (виявлення) ризику, кількісна та якісна оцінка (вимірювання) ризику, контроль за ризиком, моніторинг ризику.

Ідентифікація ризиків – етап, мета якого отримати потрібну інформацію про структуру, властивості об'єкта і наявні ризики. Зібраної інформації має бути достатньо для того, щоб приймати адекватні рішення на наступних стадіях. Оцінка – це кількісний опис виявлених ризиків, у процесі якого визначають такі характеристики, як імовірність і розмір можливих наслідків.

Водночас формують набір сценаріїв розвитку несприятливих ситуацій. Для різних ризиків можна побудувати функцію розподілу ймовірності настання наслідків залежно від їх розміру.

Моніторинг означає незалежну систему оцінки і контролю за ризиком з механізмом зворотного зв'язку. Моніторинг реалізується через інформаційні посадові звіти, внутрішній та зовнішній аудит й аналітику.

Аналіз ризиків має охоплювати всі продукти, послуги та процеси банку і передбачати як якісну оцінку відповідних ризиків, так і оцінку їх кількісних параметрів (у разі можливості). Керівництво банку має знати результати аналізу ризиків та враховувати їх у своїй роботі.

Аналіз ризиків – це безперервний процес, який повинен враховувати зміни внутрішніх та зовнішніх умов діяльності, плани на майбутнє та нові продукти, послуги, процеси.

В нормативних актах вказується, що відповідно до того чи є залежність між ризиками і доходами, ризики можна поділити на 2 групи: ризики, що піддаються кількісній оцінці (фінансові ризики), та ризики, що не піддаються кількісній оцінці [1].

Ризики, щодо яких є залежність між ризиками і доходами, розглядаються як такі, що піддаються кількісній оцінці, управління цими ризиками полягає в їх оптимізації. Ризики, щодо яких немає залежності між ризиком і доходами, кількісній оцінці не піддаються та управління ними зводиться до їх мінімізації.

Багато ризиків, на які наражається банк, за своєю суттю властиві банківській діяльності і є істотною часткою посередницької функції перерозподілу грошових ресурсів, яку виконують банки (наприклад, кредитний ризик). Для таких ризиків банк прагне оптимізувати співвідношення між ризиком і доходами, максимізуючи дохідність для заданого рівня ризику або мінімізуючи ризик, який необхідно прийняти для забезпечення бажаного рівня дохідності. Таким чином, проявляються два підходи до управління ризиками, що піддаються кількісній оцінці.

Деякі ризики часто є тією ціною, яку необхідно сплатити за право займатися певним бізнесом, наприклад, юридичний ризик. Як правило, такі ризики банк прагне або змушений знизити до певного граничного рівня, намагаючись при цьому зазнати щонайменших витрат. У цьому випадку проявляється підхід до мінімізації ризиків, що не піддаються кількісній оцінці.

Отже, банк має забезпечити систематичне здійснення аналізу ризиків, спрямованого на їх виявлення та оцінку їх величини. Метою аналізу має бути розуміння сутності ризиків, на які наражається банк, та визначення, чи узгоджуються вони з його завданнями, стратегією та політикою. Тому такий аналіз повинен здійснюватися постійно як на рівні установи в цілому, так і на рівні окремих підрозділів та включати виявлення, вимірювання та оцінку всіх видів ризиків, у тому числі зв'язок і взаємний вплив між різними категоріями ризиків.

Банк повинен забезпечити уникнення конфлікту інтересів. Аналіз ризиків має здійснюватися, а його результати повідомлятися зацікавленим сторонам без будь-якого впливу з боку керівників банку, відповідальних за той чи інший вид діяльності.

Отже, кінцевою метою управління ризиком є отримання найбільшого прибутку за оптимального, прийняттого для банку співвідношення прибутку і ризику, що відповідає цільовій функції підприємництва.

Узагальнюючи досвід щодо впровадження комплексної системи ризик-менеджменту, треба відзначити, що необхідними умовами організації управління ризиками є: правильна система розподілу повноважень; пророблені посадові інструкції; досконалі канали передачі інформації.

1. Постанова Правління Національного банку України № 361 «Про методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України» від 02 серпня 2004 року. — Комп'ютерна законодавчо-довідкова система законодавства України «Ліга-закон», 2007.; 2. *Волкова Н. И.* Управление банковской деятельностью: Учебн.-практ. пособие. — Донецк: Юго-восток, 2003. — 338 с.; 3. *Кльоба Л.Г.* Ризик-менеджмент комерційного банку // Науковий вісник НЛТУ України — 2008. — вип. 18.9. — С. 213 — 223.; 4. *Кльоба Л.Г.* Вдосконалення ризик-менеджменту комерційного банку // Науковий вісник НЛТУ України — 2009. — Вип. 19.3. — С. 213 — 223.; 5. *Милль Дж. С.* Основы политической экономии и некоторые аспекты их приложения к социальной философии. — М.: Прогресс, 1990. — 352 с.; 6. *Романенко Л. Ф., Коротеева А. В.* Ризики у банківській діяльності // Фінанси України. — 2003. — № 5. — С. 121 — 127.; 7. *Шипова Н.А., Кочетков В.Н.* Экономический риск и методы его измерения: Учебное пособие. — К.: ЕУФІМБ, 2000. — 68 с.